

DUNAKESZI AZ 1956-OS FORRADALOMBAN

Az 1956-os forradalom és szabadságharc meglepő módon nem a sztálini típusú rákosista diktatúra éveiben (1949–1953) robbant ki, hanem a későbbi mártír miniszterelnök, Nagy Imre igen komoly politikai–gazdasági–társadalmi enyhülést hozó első, 1953–1955 közötti miniszterelnökségét követően, amikor a rendszer kezdett ismét merevebbé válni.¹ A visszarendeződés ellenében megfogant vitaestek, rendezvények, összejövetelek csúcspontja az 1956. október 23-ai tömegdemonstráció volt, amely estére a rendszer elleni fegyveres fellépéssé vált. A következő napokban egyre több helyen kezdődtek fegyveres összecsapások, mind a fővárosban, mind pedig az ország számos pontján, amelyek a magyar és szovjet katonai és belügyi egységek ellen irányultak.² Az események kedvezően alakultak, hiszen a tömeges megmozdulások, a fegyveres harcok következtében október 28-án úgy tűnt, létrejöhét egy új kormány, amelynek elvei ellentétben állnak a korábbi diktatórikus hatalomgyakorlással. Az új magyar vezetés számos intézkedést hozott meg, illetve tervezett: a beszolgáltatás eltörlése, az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) feloszlata, a többpártrendszer újraszervezése, a szovjet csapatok kivonásának kinyilatkoztatása (egyes egységek valóban át is keltek a határon, többségük azonban csak Budapestről vonult ki), koalíciós kormány megalakítása, a politikai foglyok szabadon engedése stb. Október 30-ára megalakult a Nemzetőrség is, amelyben számos korábbi felkelő is szerepet vállalt.³ Az 1956. október 31-én a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára, Nyikita Szergejevics Hruscsov (1894–1971) által eldöntött, majd annak következtében 1956. november 4-én hajnalban meginduló szovjet támadás azonban oly elsöprő erejű volt, hogy az új rezsim mellett álló erőknél – politikai síkon, illetve a felkelőkből és reguláris erőkből álló fegyvereseket tekintve – esélyt sem adott. A támadókkal és az őket segítő magyar erőkkkel szembeni fegyveres ellenállást november 10–11-ére törtek meg, bár voltak olyan részek az országban – például egyes hegyvidéki területeken –, ahol tovább is kitartottak. A „mecseki láthatatlanoknak” nevezett felkelő csoport megmaradt tagjai például csak november 22-én – Jugoszlávia irányába – hagyták el az országot.⁴

A KSH az események után – kormányzati felszólításra – igen részletes kimutatást készített a veszteségekről. Az összesítő adatok szerint hozzávetőleg 2700 halálos áldozata és mintegy 20.000 sebesültje volt a harcoknak.⁵ A közölnél nagyobb lehetett azonban az áldozatok száma, ugyanis egyes esetekben az anyakönyvi bejegyzések természetes halálként tüntették fel a lőtt sebek okozta halálozást.⁶ Mindez pedig, a mérleg 1957. április 30-ai

¹ Az eseményekre bővebben ld. ROMSICS, 2010. 376–384.

² SZAKOLCZAI, 2001. 24–52.

³ SZAKOLCZAI, 2001. 52–72.

⁴ SZAKOLCZAI, 2001. 59–62., 73–77.

⁵ KSH, 1957. V. 15. 1–2.

⁶ KENDE, 1996. 303.

megvonásáig, a majd 194.000 külföldre menekülttel egészült ki,⁷ összességében 211.000 fő hagyta el az országot 1956 végén, 1957 elején, közülük 170.000-en nem is tértek haza.⁸ A szovjet veszteségek is komolyak voltak, 669 fő elesett, 1540 katona megsebesült, 51-en pedig eltűntek a harcok során.⁹

Dunakeszin viszonylag hamar tudomást szerezhettek az október 23-ai budapesti eseményekről, mivel a fővárosba igen sokan ingáztak tanulni, dolgozni a környező településekről, így a hazatérők első kézből tudták informálni településük lakóit. A Budapestre igyekvők még másnap, azaz október 24-én is igénybe tudták venni a vonatközlekedést, haza azonban már nem tudtak térni, amelynek következtében Dunakesziről és egyéb, a főváros mellett lévő településekről sokan a városban ragadtak.¹⁰

Forradalom Dunakeszin (1956. október 23.–november 3.)

Dunakeszihez kötődik Pest megye első forradalmi megmozdulása. A pártállam állambiztonsága (a belügy) minden megyére – így Pest megyére is – vonatkozóan összeállított egy jelentést, amely településekre lebontva feltüntette az 1956 őszi eseményeket.¹¹ A szerint a váci járás részét képező Dunakeszin október 24-én helybeliek egy része (az állambiztonsági iratok szerint mintegy 300 fő), és a fővárosból a településre érkező felfegyverzett forradalmárok megtámadták, majd lefegyverezték a helybéli rendőrség tagjait. A helyi rendőrség, amely a mai Verseny utcában székel, a kommunista rezsim akarátának egyik végrehajtója volt, így az ott lakók a hatalom gyűlölt jelképeként tekintettek rá.

A munka megjegyzi, hogy *„az őrs szekrényeit kifeszítették, fegyvereket és titkos iratokat kerestek”*.¹² Az elvett fegyvereket nem tartották meg, hanem Sződön leadták.¹³ Az őrsön nagyjából 15 kézfegyverekkel felszerelt rendőr teljesített szolgálatot. A több teherautóval érkező forradalmárok számbeli fölényben voltak, valamint az autók platóján nehézgéppuskákat is hoztak. Az épületet körülfogva hangosbeszélőn szabad eltávozást ígérve megadásra szólították fel a bennlévőket. Sokáig nem jött válasz, majd utolsó felszólításként egy kézigránátot dobtak a rendőrség udvarára, amely végül megtörte a rendőrök elszántságát. Emberéletben nem esett kár, és az épület átvételét követően a bennlévők is szabadon távozhattak. Az egyik visszaemlékező elmondása alapján délelőtt 10 óra előtt már kint lobogott a forradalom jelképe, a nemzeti zászló, amelynek közepéről eltávolították a kommunista címet.¹⁴

⁷ KSH, 1957. VII. 13. 1.

⁸ ROMSICS, 2010. 406.

⁹ KENDE, 1996. 307.

¹⁰ SZAKOLCZAI, 2006. II. 263–264.

¹¹ ÁBTL V-150395. Pest megyei 1956-os monográfia

¹² ÁBTL V-150395. Pest megyei 1956-os monográfia, 189.

¹³ SZAKOLCZAI, 2006. 265.

¹⁴ CSOMA, 2006. 8–9.

Az aznapi események sorában a rendőri erők elleni akció csak a kezdet volt. A Járműjavítóban dolgozó munkások többsége ugyanis bár jelentkezett munkafelvételre, de sztrájkba kezdtek.¹⁵ Dél előtt 10 órakor munkásgyűlést tartottak a kultúrház nagytermében, ahol követelték, hogy az üzem addigi vezetőségét, különösen a legfőbb tisztséget viselő Kurilla Lajost váltsák le, amely utóbbira sor is került. A tömegben a régi szociáldemokraták lettek

1. kép: A dunakeszi rendőrség épülete
(1970-es évek)

a hangadók. Mivel a Járműjavító már indulásától, a húszas évektől kezdve a szociáldemokraták fellegvárának számított, vezetőik mindvégig megőrizték tekintélyüket, közülük Kurucz Frigyes, Barabás Gézát és S. Józsefet megválasztották a Forradalmi Munkástanács vezetőinek. Döntöttek arról is, hogy a pártszervezetnek el kell hagynia az üzemet, ez meg is történt. Az üzemi párttitkár ekkor Still Ferenc, váci lakos volt, aki a forradalom egész ideje

alatt nem jelent meg a gyárban. Megszervezték az üzemőrséget is, amely a rendre és az értékekre volt hivatott vigyázni. A forradalom napjaiban munkavégzés nem folyt, de sokan bejártak az üzembe, ők nemcsak az értékekre felügyeltek, hanem saját munkáik elvégzésére is használták a gépeket. Munkahelyükre főként a helybeliek jártak be, a fővárosból, illetve a Vác és Szob térségéből ingázók aktivitása e téren jóval kisebb volt.¹⁶

A forradalom idején Budapest légterének védelmét egy 45 ütegből álló légvédelmi ütegrenszer látta el, ezek egyike (a 33. honi légvédelmi tüzérezred 4. számú ütege) Dunakeszitől 2-3 km távolságban, észak-északkeleti irányban az ún. Tetétlen-dűlőn helyezkedett el. A lövegeket közepes magasságban szálló repülőkre ellen rendszeresítették, de szükség esetén földi célok ellen is be lehetett vetni őket, a honvédelmi mellett viszont egyéb feladatok végrehajtására a katonák nem használhatták azokat. Az üteg parancsnoka Kampf István hadnagy volt. Október 23-án este a többi honvédségi alakulathoz hasonlóan riadót rendeltek el a dunakeszi ütegnél is, az állomány rendezetten készült a harci feladatokra. Mivel más tájékoztatást nem kaptak, így mind a katonák, mind pedig a tisztek zöme jobbára csak a rádióból értesült az eseményekről. Másnap délután egy várható támadás megakadályozása végett egy egységnek ki kellett vonulnia a Járműjavító védelmére.¹⁷ A biztosításra azért volt szükség, mert a gyárat stratégiai okokból mindenképpen meg kellett védeni.

Napról-napra tovább gyűrűztek az események, október 24-én tömegbe verődött emberek vonultak a Járműjavító felé, de az annak védelmére

¹⁵ SZAKOLCZAI, 2006. 265–266.

¹⁶ CSOMA, 2006. 9–10.

¹⁷ VERES, 2006. 90–91.

kirendelt katonákkal nem keveredtek összetűzésbe.¹⁸ Estére már egész Dunakeszin érzékelt a felfokozott hangulatot. A község hírekre éhes lakossága a Tanácsházához ment, amely a forradalom alatt az emberek találkozóhelyévé, fórumává vált, ott hallgatták közösen a rádiót és osztották meg egymással a híreket. A visszaemlékezések szerint egyik pillanatról a másikra felröppent a hír, hogy megemlékezést akarnak tartani a 48-as zászlórúdnál. Az információ futótűzként terjedt a lakosság körében, és csakhamar egy spontán, békés tüntetés szerveződött a mai Március 15-e parkban. Itt a visszaemlékezések szerint a tömeg elénekelt a *Himnuszt*, a *Szózatot*, Szuppán Judit a *Nemzeti dal*t szavalta, majd cserkészdalokat énekeltek. Bár még ma is többen emlékeznek erre, a fellépők és szavalók közül Szuppánon kívül senkit sem sikerült nevesíteni. A tömeg ezután a Fő úton haladva elment a mai Bárdos Lajos Általános Iskoláig, ahol megkoszorúzták a 48-as emlékművet, valamint újfent elénekelték a *Himnuszt* és a *Szózatot*. Később a Béke úti alagúton átmentek Alagra, egészen a templomig, ahol szintén beszédek hangoztak el. A gyertyákkal vonuló tömeg ezt követően újra átkelt a vasúton és a Tanácsházáig haladt. A felvonulók soraiban biztosan ott voltak azok, akik reggel részt vettek a rendőrség lefegyverzésében, ők ekkor már nyilvánosan is helyi fegyveres erő megalakítására buzdítottak. A rendezvény után egy mintegy 20 főből álló csoport visszamaradt, és elment a Fő út mentén lévő temető (mai Kegyeleti park) előtt álló szovjet emlékműhöz, amelyről leverték a vörös csillagot, majd később le is döntötték az obeliszkszerű építményt. A forradalom leverése után a hatalom csak Lucsonyi Józsefet tudta azonosítani a csoportból, aki – bár évekig zaklatták és kihallgatásokra citálták az ügy miatt – egyetlen társa nevét sem adta ki.¹⁹ (Az állambiztonsági iratok a szovjet emlékmű ledöntésének időpontjaként október 25-e éjjelt tüntetik fel.²⁰)

Október 25-én, a légvédelmi laktanya katonái felfegyverezték a Járműjavító munkásai közül a kommunista érzelműeket. A gyárhoz vonuló, fegyvert követelő tömegtől viszont megtagadták, hogy fegyvert adjanak nekik, így az összegyűltek végül dolguk végezetlenül távoztak.²¹

Október 26-án végül megalakították a helyi nemzetőrséget is.²² Annak vezetője Roncsek Sándor lett, akit jól ismert a község, ugyanis egy ideig a helyi konzervgyár DISZ-titkári²³ pozícióját töltötte be. A megalakult testület ekkorra már rendelkezett néhány fegyverrel, de folyamatosan szereztek be újabbakat innen-onnan, például az alagi reptérről vagy a Magyar Önkéntes

¹⁸ VERES, 2006. 91.

¹⁹ CSOMA, 2006. 10–11.

²⁰ ÁBTL V-150395. 189.

²¹ VERES, 2006. 91.

²² ÁBTL V-150395. 189.

²³ DISZ = Dolgozó Ifjúság Szövetsége. 1950. június 18-án alakult meg, szovjet mintára, a Magyar Dolgozók Pártjának vezetése alatt. A 14 és 26 év közötti fiatalokat tömörítette, célja „az ifjúság egyesítése” volt. Az 1956-os forradalom idején felbomlott, 1957-től pedig Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) néven alakult újjá.

Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ) gödi egységétől.²⁴ A fegyverek mellett több teherautóra is szert tettek. A nemzetőrség kezdettől fogva nem csak civilekből állt, tevékenykedtek soraikban rendőrök is, ám ők egy idő után nem láthattak el – vagyis eleinte megtehették azt – fegyveres szolgálatot.²⁵

Ugyanazon a napon a felkelők barikádot emeltek a Fő úton, a laktanya vezetése azonban a rend helyreállítása érdekében felkészült annak megsemmisítésére, és azt tudatták a felkelőkkel is. Fegyveres incidensre végül nem került sor, mert a felszólításnak eleget téve megszűntették az úttorlaszt. Még aznap újabb konfliktus alakult ki a nemzetőrség és a katonaság között: Roncsekék ezúttal is fegyvereket követeltek, először az ütegálláshoz, majd a Járműjavítóhoz mentek. Utóbbi helyszínen Kampf hadnagy meghallgatta ugyan Roncsek érveit, de fegyver és lőszer kiadásától ismételten elzárkózott.²⁶

Október 25-e vagy 26-a eseményeihez tartozik a Forradalmi Bizottság megalakítása is. Visszaemlékezések szerint id. Domoszlai Gábor híradótechnikus segítségével beüzemelték a község hangosbemondóját, amelyre időnként a rádiót is kihangosították. A hangszórón bemondták, hogy Tóth János jegyző, a korábban a börtönt is megjárt Lipniczki István zászlós és Kövesdi István jelenjenek meg a Tanácsházán. Az ott összegyűltek, közöttük a község meghatározó tagjai, a fent említett három személyt tették meg a Forradalmi Bizottság vezetőinek, az elnök Kövesdi István lett. Az így felállt szervezet feladata a községi adminisztráció továbbvitele volt, ameddig egy hivatalos választással fel nem állt volna a település új vezetése. A rögtönzött szavazással három olyan ember került Dunakeszi élére, aki a többség bizalmát élvezte. A nemzetőrök mellett ők is berendezkedtek a Tanácsháza épületének a Fő út oldalára eső részében. Működésük során a legfontosabb feladatuk a közellátás fenntartása volt. A központi hatalom összeomlásával ugyanis az áruforgalom akadozni kezdett, és helyi szinten Kövesdiéknek kellett újjászervezni azt. A Forradalmi Bizottságnak ebben nagy segítségére volt Sipos Károly és Horváth György, utóbbi egy élelmiszerüzlet vezetője volt Vácott. Az addigi hivatalos utakat és Horváth személyes kapcsolatait egyaránt felhasználva szerezték be a mindennapi élethez elengedhetetlen árukat. A liszt a Váci Gabonaforgalmi Vállalattól származott, és a nemzetőröktől kapott teherautókon szállították két dunakeszi pékségbe. Ennél nehezebb volt a hús és tejtermékek beszerzése, azok Balassagyarmatról, a cukor pedig Hatvanból érkezett a helyi boltokba. Az árukért nem fizettek, csupán feljegyzések készültek az üzletről, ezeket mind a két fél nyilvántartotta. A Forradalmi Bizottság és a helyi boltok között sem volt pénzforgalom, csak átvételi elismervényt adtak, a boltok viszont ugyanúgy pénzért árusítottak, mint korábban, vagyis élelmiszerosztás nem zajlott.²⁷

²⁴ VERES, 2006. 91.

²⁵ ÁBTL, V-150395. 189.

²⁶ VERES, 2006. 91.

²⁷ CSOMA, 2006. 16–17.

Az október 28-ai fordulat a hadseregére is komoly hatással volt, az alól a dunakeszi laktanya parancsnoka sem vonhatta ki magát. A korábbi napokban mindig a felsőbb parancsoknak és iránymutatásoknak engedelmessé Kampf hozzáállása így alapvetően megváltozott a nemzetőrök irányába, bennük már nem rendbontókat, hanem együttműködő partnereket látott. Tette ezt azért is, mert katonái olyan híreket hoztak a településről, hogy megtámadják a laktanyát, illetve megölik magát Kampfet és a családját is. A hadnagy tehát úgy látta, akkor jár el a legjobban, ha felveszi a kapcsolatot a nemzetőrökkel, amivel elkerülheti a laktanya elleni támadást és megóvhatja a Járműjavítót is. Október 28-án este egy levelet küldött Roncsekéknek, amelyben felajánlotta segítségét és együttműködését, valamint ahhoz 15-20 kézigránátot is mellékelte a nagyobb nyomtaték kedvéért. Ugyanaznap az ezredparancsnok a gyártól visszarendelte a laktanyába a katonákat, akik magukkal vitték a korábban szétosztott fegyvereket is.²⁸

Október 29-én dél felé a Forradalmi Bizottságtól néhányan felkeresték a laktanyában Kampf hadnagyot, és arra kérték, tegyen rendet a nemzetőrség háza táján, valamint szervezze újjá azt. Kampf elfogadta a felkérést, és másnap elment a nemzetőrök főhadiszállására, a rendőrségre, ahol találkozott Roncsekkel. A közöttük lévő feszült viszony miatt, illetve azért, hogy a döntésben minden forradalmi intézmény részt vegyen, mindketten átmentek az Forradalmi Bizottsághoz, hogy velük együtt vitassák meg a dolgokat. Itt megállapodtak abban, hogy a két fegyveres szervezet a jövőben együtt fog működni, a parancsnok továbbra is Roncsek lesz, de a hadászati tapasztalatokkal rendelkező Kampf mindenben segíti őt. A hadnagy javaslatára elhatározták, hogy a nemzetőrséget egy hivatásos fegyveres szervezethez teszik hasonlatossá. Ennek első lépéseként revízió alá vették az állományt, és a továbbiakban csak katonaviselt embereknek adtak fegyvert. A megmaradtakat három csoportba osztották, azok felváltva látták el a járőrözést, a készenléteket, illetve pihentek, a járőrözések során igazoltatásokat is végeztek. Kampf az állomány megerősítése céljából néhány katonát is kirendelt a forradalmárokhöz, ők első sorban a járőrparancsnoki tiszteket töltötték be. Az igazoltatások során tíz ÁVH-st vittek be kihallgatásra, a két tiszteket először a nemzetőrök hallgatták ki, majd Újpestre szállították őket, a nyolc sorkatonát pedig – testi épségük megőrzésének érdekében – Kampf a laktanyába vitette.²⁹ Több, a felkelők mellé kirendelt katona neve is ismert: Koppány Károly őrmester, Csikor Imre őrvezető, Besztercei Ferenc tizedes, Szabados Tamás őrvezető, Istvánszki István őrvezető és Klein Rudolf.³⁰

Ezt követően került sor a megye egyetlen eddig ismert katonai akciójára is, a településtől nem messze állomásozó légvédelmi üteg katonái ugyanis október 31-én fegyveres összeütközésbe keveredtek a szovjetekkel.³¹ (Az incidens dátumát az állambiztonsági iratok 1956. október

²⁸ VERES, 2006. 92.

²⁹ VERES, 2006. 92.

³⁰ CSOMA, 2006. 20.

³¹ SZAKOLCZAI, 2006. 277.

30-ként jelölték meg.)³² Annak előzményeként, október 30-án délután megérkezett az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) felhívása az üteghez, miszerint a szovjet alakulatokat 12 órán belül kivonják Budapestről. Amennyiben ez nem történik meg, felkészülnek a fegyveres összecsapásra is. Másnap az ezredparancsnok kiküldött az ütegekhez egy módosítást, amely megtiltotta, hogy a szovjetekkel szemben fegyveresen lépjenek fel, kérdés azonban, hogy az eljutott-e a dunakeszi üteghez. Az OLP ultimátumának kihirdetése után, a telefonügyeletet ellátó őrzető jelentette, hogy távmondattal érkezett, amely parancsot ad arra, hogy két löveggel vonuljanak le a község védelmére. Kampf István a távmondattal hitelességének ellenőrzése nélkül felállította a lövegeket. (A lövegek parancsnoka Herceg József szakaszvezető, illetve Szatmári Vendel tizedes, mindkettőjük közvetlen felettese pedig Murvai hadnagy lett.)³³ A két fegyvert a Fő út mellé, a temetőnél helyezték el. Kampf ugyan azt nem közölte, de az OLP közleményéből, valamint a lakosságban és a katonaság nagy részében kialakult szovjetellenes hangulatból az volt érezhető, hogy a lövegeket a szovjetek ellenében telepítették a községben, megakadályozandó visszatérésüket. Az egyik löveg a temető Budapest felőli sarkához, a Kardos pékséghez, a másik pedig kb. száz méterrel északabbra, a sírkert Vác felé eső végéhez került. Mivel közvetlen telefon-összeköttetés csak a laktanya és Kampf szállása (Bajtárs u. 22.) között volt, az ágyúk kommunikációs szempontból meglehetősen elszigetelten működtek, ami hozzájárulhatott a későbbi eseményekhez. A telepítés végrehajtását Kampf István később személyesen ellenőrizte, azt is kikötötte, hogy tüzet nyitni csak tiszt parancsára lehet, vagy ha megtámadják őket. Az éjszaka nyugalomban telt, de 31-én hajnalban 8-10 tankból álló harckocsi raj hajtott át a településen Budapest irányába, azokat felszólítás nélkül továbbengedték. Virradat után sok kíváncsiskodó érkezett a lövegekhez. Kilenc óra felé négy harckocsi tűnt fel Vác irányából a Fő úton, mire a löveg (a továbbiakban csak a pékségnél lévő eseményekre szorítkozva) kezelői betöltötték ágyúikat, és készségben vártak. Az egyik járművön nemzeti színű zászlót láttak, abból megtudták, hogy magyarok közelednek. Közelebb érve látszott, hogy a harckocsik között egy személyautó is halad, Mindszenty József hercegprímással, aki integetett is a tömegnek. Ezt követően egy szovjet tartály-, majd egy biztosító kocsis haladt el a Fő úton Vác felé tartva. (A Vác mellett fekvő Máriaudvaron volt a szovjet hadsereg egyik üzemanyagbázisa, ahonnan a fővárosban lévő csapatokat látták el utánpótlással.) Amikor az üres tartálykocsi és a kíséret áthaladt Dunakeszin, már több százan voltak a löveg körül, és egyre erőteljesebben követelték a szovjet járművek megtámadását. Murvai, látva a felfokozott hangulatot, elsieltett telefonálni a tiszti lakásokhoz, hogy kapcsolatba léphessen a laktanyában tartózkodó Kampffal, aki azt parancsolta beosztottjának, hogy mindenképpen akadályozza meg a szovjet gépjárművek

³² ÁBTL V-150395. 190.

³³ CSOMA, 2006. 21.

kilövését, ha kell, az ágyúkból vetesse ki az ütőszeget és a katonákat vonja ki az állásaikból. Ezután Kampf Darvasi Pál hadnagyot, az üteg politikai tisztjét küldte az ágyúkhöz, hogy akadályozza meg a fegyver használatát. Eközben a nemzetőrök vezetője, Roncsek Sándor azt az utasítást adta, hogy egy különítmény a község északi részén, a sportpályánál foglaljon el tüzelőállást, majd a visszatérő tartálykocsit vegye tűz alá. A nemzetőrök az út menti árkokban meghúzódva várták a szovjeteket. A két szovjet jármű hamarosan visszaért Dunakeszire, elől a tartálykocsi haladt, majd néhány száz méterre mögötte a biztosító kocsi, egy platós teherautó. A nemzetőrök tüzelni kezdtek a tartálykocsira, de a lövések nem tettek kárt benne, és továbbhajtott, a mögöttük haladó teherautóról viszont lövéseket adtak le, amit a nemzetőrök viszonztak. Megállítani azonban nem tudták, így üldözni kezdték, és a temető környékén igyekeztek újabb tüzelőpozíciót felvenni. A tűzharc során a szovjet teherautóban jelentős károk keletkeztek, így az nem tudott egyenes vonalban haladni. A löveg és a temető környékén mindeközben a honvédeken kívül akkorra már sok fegyveres nemzetőr is volt, egyesek lövészállást foglaltak el, mások pedig erőteljesen követelték – szidalmazással, fenyegetéssel – a löveg kezelőitől, hogy tüzeljenek. Időközben a tartálykocsi kétfős személyzetével elérte a lövegeket, és továbbhaladt. Hamarosan megérkezett a biztosító kocsi is, amelyen nyolc szovjet katona ült, a kocsi sofőrje a pékség előtt álló lövegtől nem messze leállította a jármű motorját. A megálló teherautóból egy szovjet százados szállt ki, akinek sérülés volt a fején. A tiszt a löveg felé indult, és az ágyú parancsnoka, Herceg József is odament hozzá, aki oroszul nem tudván, magyarul, illetve gesztikulálva azt magyarázta neki, hogy forduljanak vissza, mert veszélyben vannak, ezt követően pedig visszafordult és elindult a löveg felé. A fegyveres civilek egy része közben hangosan zúgolódott, mert hallották, hogy a szakaszvezető „csak” elküldte a szovjeteket. A szovjet tiszt is visszafordult a sajátjai felé, amikor egy lövés dördült el, amit a peranyag szerint a löveg 1-es számú kezelője adott le kézfegyveréből, megsebesítve ezzel a tisztet.³⁴ Az említett katona Czédli István volt.³⁵ A belügyi iratok szerint ugyanakkor a szovjet tiszt pisztolyával lőni kezdett a vele szemben állókra. Az viszont nincs feltüntetve az anyagban, hogy mindezt önvédelemből tette vagy támadólag lépett fel.³⁶ A teherautón lévő szovjet katonák lőni kezdtek, mire a szétszóródott nemzetőrök is viszonzták a tüzet. Herceg a löveg felé rohant, és amikor a közelébe ért, a hangzavarban sokan úgy hallották, elhangzott a tűzparancs, mire az ágyú leadott egy lövést a szovjet gépkocsira. A későbbi perben Herceg tagadta a vádat, hogy ő adott volna parancsot, így a bizonyítási eljárás során Korszós Józsefet, az üteg 2-es számú kezelőjét tették felelőssé. A lövés a teherautó motorházát találta telibe, abból nagy füst szállt fel, majd a kocsi teljesen lángba borult. Ezután gyorsan még két lövést leadott az ágyú, de azok

³⁴ VERES, 2006. 93–96.

³⁵ CSOMA, 2006. 22.

³⁶ ÁBTL V-150395. 190.

nem találták el a célpontot, mivel a löveg nem volt rögzítve és elmozdult. A még élő szovjetek leugráltak a platóról, és mintegy 15 percig tartó tűzpárbaj vette kezdetét.³⁷ A lövöldözésben a nemzetőrök oldaláról Cserepkai István megsebesült, és később bele is halt a sérülésbe.³⁸ Az elmondások alapján – a temető menti árokban lóállásban lévő – Cserepkainak a robbanáskor egy repesz a gerince tájékán a hátába fúródott. Az összecsapás után, amikor kocsira tették, hogy Budapestre kórházba szállítsák, még eszméleténél volt, a fővárosba azonban már nem érkezett meg, mivel a község határában elhunyt.³⁹ A teherautón ülő nyolc szovjet katona közül egy maradt életben,⁴⁰ de ő is megsebesült. Csak hosszas keresgélés után találták meg a nemzetőrök, majd kihívták hozzá Osvay László körzeti orvost, aki a helyszínen megnézte a sérültet, majd bevitték egy pesti kórházba, ahol ellátták és később felgyógyult.⁴¹

Csak az események után érkezett a helyszínre az üteg politikai tisztje, aki parancsot adott a lövegek visszavonására. Ezt az újpesti flottillások segítségével sikerült megtenni, akik a robbanás füstjét látva érkeztek a községbe, majd tehergépkocsijukkal visszavontatták az ágyúkat a lakanyába.⁴² A Fő út – a visszaemlékezések szerint – valóságos csatatérnek tűnt. A lángoló roncsot a helyi önkéntes tűzoltók eloltották, majd miután kiemelték az összeégett testeket, letolták az útról. Az öt lőfegyvertől elesett katonát özv. Bellók Mihályné sírásó korabeli vallomása szerint a szovjet hősi emlékmű melletti területen temették el még aznap, míg a két összeégett holttestet négy nappal később a temető belterületén hantolták el. Cserepkai Istvánt díszsortűz mellett búcsúztatta a Nemzetőrség, erre 2-3 nappal a harc után került sor. Az emberek körében nagy megdöbbenést keltett a kiégett jármű és a halottak látványa, mindenki visszariadt az események után, és a megtorlástól tartottak. Még az incidens napján egy szovjet repülőgép érkezett Dunakeszi légtérébe, és több kört is megtett az eset helyszíne fölött.⁴³ A nemzetőrség szintén tartott a megtorlástól, így

2. kép: A szovjet katonákkal való össze-tűzésnek emléket állító tábla

³⁷ VERES, 2006. 96.

³⁸ ÁBTL V-150395. 189.

³⁹ CSOMA, 2006. 27.

⁴⁰ ÁBTL V-150395. 189.

⁴¹ CSOMA, 2006. 27.

⁴² VERES, 2006. 96.

⁴³ CSOMA, 2006. 28.

elővigyázatosságból őrszemeket küldtek fel a templomtoronyba, ahonnan jelezni tudták, ha szovjetek közelednek. A tőlük érkezett beszámoló szerint szovjet harckocsik tartózkodtak a település mellett két kilométerre fekvő zsidó temetőben, de nem mozdultak el a helyükről.⁴⁴

A későbbi beszámolók szerint az üteg katonái nem értékelték egyöntetűen a történeteket, sokan elítélték azt, Kampf is, volt viszont, aki helyeselte társai tettét. Az eset kapcsán a légvédelmi ezredparancsnokság szinte rögtön vizsgálatot rendelt el, amelynek eredményeképp Kampf Istvánt nem találták felelősnek a történetekért.⁴⁵

Történetek további tragikus események is dunakeszi lakosokkal. A fiatal, mindössze 15 éves Pálincás István egy budapesti szakközépiskolában tanult. A forradalom napjaiban a Corvin közben csatlakozott a forradalmárokhoz. A harcok során haslövés érte, amely miatt a Péterfy Sándor utcai kórházba szállították, ahol az alagsor volt kijelölve a harcokban megsérültek ápolására. Ezt megtudták a szovjetek is, és egy alkalommal egy kivégző alakulatot küldtek oda, amely az alagsor sebesültjeit agyonlőtte. Csupán egy túlélő maradt, ő később, novemberben 10-e körül értesítette Dunakeszin Pálincás István családját, akik addig nem is hallottak a fiúkról, így titokban azt remélték, hogy Nyugatra távozott. Szintén Budapesten, a Kossuth téren lezajlott sortűz áldozata lett Molnár Péter. Ő gyanútlan nézelődőként keveredett az október 25-én összegyűlt, jelszavakat skandáló tüntető tömegbe, amelyre tüzelni kezdtek. Családja úgy hitte, Molnár is odaveszett, később egy hozzátartozója meg is találta egy fővárosi kórházban a halottak között.⁴⁶ A Parlament előtti mézszárlás 50-70 áldozattal járt, továbbá igen sok sebesültje is lett a lövöldözésnek. Hogy ki adta le az első lövéseket, a karhatalmisták a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről vagy a szovjet egységek, máig nem tisztázott. Az biztos, hogy egy idő után a magyar erők lőtték a tömeget és a szovjeteket is, a szovjetek pedig viszonzták a tüzet, de szintűgy lőtték a tüntetőket is.⁴⁷

A forradalom leverése

Az 1956. november 4-ei hatalmas túlerejű szovjet támadást követően a nemzetőrök, a további fegyveres harcot kilátástalannak ítélve, a Dunántúlra menekültek. Egy részük hazatért, többen azonban Roncsekkal az élen nyugatra távoztak a nyitva lévő határon keresztül. Útjuk a határig nem volt zavartalan, fegyveres konfliktusba is keveredtek közben szovjet katonákkal. Annak következtében veszteségek is érték a csoportot.⁴⁸ Egy ügynökjelentést alapul véve a nemzetőrök – Kiss jelentésében a nemzet-

⁴⁴ VERES, 2006. 97.

⁴⁵ VERES, 2006. 96–97.

⁴⁶ CSOMA, 2006. 34–35.

⁴⁷ SZAKOLCZAI, 2001. 36–38.

⁴⁸ VERES, 2006. 97.

őrök megnevezésére következetesen a *banda* szót használta – november 4-én délelőtt kezdték az átkelést a Dunán. Elmondása alapján mintegy 250 fegyveres volt közöttük, és 12-14 autóval rendelkeztek. A csoportban nemcsak dunakesziek voltak, akadtak főtiak és alsógödiek is. A jelentés szerint a csoport az átkelést követően megszállt Szentendrén a Dreher kastélyban, és csak november 6-án vonult tovább nyugat felé. Ekkor azonban már az eredeti létszám kiegészült a hozzájuk csatlakozott szentendreiekkel is.⁴⁹ Az elmondások alapján a gépkocsikat Roncsek szerezte a konzervgyárból. Azok között megtalálható volt a kizárólag fegyvereket és lőszer szállító, az üzemanyag ellátást fedező autó, de szolgálatba állítottak külön csak az élelmiszerellátásra szakosodottat is.⁵⁰

3. kép: Hernádi József emléktáblája a Fő úti lakóházon

A szovjet erők elleni harc hősi halottjai közé tartozik a város posztumusz díszpolgára, a kiváló sportoló és költő Gérecz Attila is, akit 1950. december 8-án tartóztattak le összeesküvés és hazaárulás vádjával, majd 15 évnyi börtönbüntetésre ítélték. Gérecz 1956. október 30-án szabadították ki a Kozma utcai Gyűjtőfogházból, majd az Írószövetség tagjaival találkozáskor ő fogalmazta meg a *Kiáltvány a Nemzethez* című írást, amit a rádióban is felolvastak. 1956. november 4-én csatlakozott a benyomuló szovjet erők ellen a küzdelmet felvevő utcai harcosokhoz, az elbeszélések szerint két szovjet

⁴⁹ ÁBTL M-15212. Kiss Rezső ügynök jelentései. Jelentés. Bp., 1957. november 20. 53.

⁵⁰ CSOMA, 2006. 29.

tankot harcképtelenné tett, egy harmadikról azonban halálos lövés érte. Halálhíréről a család barátja, Duchzel Mária értesült, aki a Klauzál téren temette el. Gérecz Attila – viszontagságokat is megélt – sírja a Fiumei sírkert 21-es parcellája áll Budapesten.⁵¹

Az 1956 őszi események után a kormányzatot különösen foglalkoztatta, hogy kik voltak azok, akik a forradalommal szimpatizáltak, annak oldalán esetleg fegyvert is ragadtak. Ennél fogva a *Népszaváról* rövid időre *Népakaratra* átkeresztelt napilap is – a rezsim nézőpontjának megfelelő hangvétellel – hírt adott arról, amikor 1956 decemberében egykori dunakeszi nemzetőrököt fogott el közösen egy újpesti karhatalmista csoport és több rendőr, és ezen apropó kapcsán részletezte és értékelte is nemzetőri tevékenységüket. A tudósítás szerint a csoport „*gátlástalan bűnözőkből és politikai kalandorokból*” állt össze, akik a forradalom napjaiban „*ahelyett, hogy valóban a nemzetet őrizték volna, uszítani, rabolni, tékozolni kezdtek*”. Működésük során ugyanis köztisztületben álló kommunistákat zaklattak, mondván, hogy ÁVH-sok, többeket közülük ismeretlen helyre is szállítottak, és azóta sem kerültek elő. A cikk szerint fosztogattak, megszállták a községben lévő rendőrséget, hogy – a rendőrőrs elleni akció újabb, sajátos értelmezését adva – az értékes felszerelést szétosszák egymást között. A csoport egyéb tevékenységét szabotázsaként értelmezte a sajtóorgánum, a leírás alapján megtámadtak egy vízművet, kisiklattak egy munkásvonatot – az akciónál Nichmond/Nikmond Bélát nevezik meg vezetőként –, illetve megpróbálták felrobbantani egy vasúti hidat. A cikkben elhangzottak alapján a nemzetőrség nagy része „*tizenhat rabolt gépkocsival*” nyugatra indult, és az autókon szállították a rablások során szerzett javakat is. A kihallgatásokra hivatkozva a *Népakarat* Wachter Leót nevezte meg vezetőként, illetve közölte, Wachter azt tervezte, hogy a Bakonyban lévő, még harcban álló forradalmárokhoz csatlakoznak, ám ez nem valósult meg, mert egy társa lelőtte őt, és „*egy Roncsek nevezetű ember*” lett az utódja. A cikk szerint Roncsek ezt követően „*végképp nem tudta együtt tartani a családott bűnözőket*”. Így egy részük nyugatra távozott, egy részük viszont visszatért Dunakeszire, ahol

„rettegésben tartották a környéket, veszélyeztették a közbiztonságot, ablakokat vertek, a község több lakóját megfenyegették”.

Az 1956 őszen a szovjetek ellen fegyvert ragadók homogén csoportként, általában bűnözőként való ábrázolása ezúttal is megjelent, a cikk arról számolt be ugyanis, hogy a dunakeszi nemzetőrök egyike

„közismerten részeges, züllött »falurossza«, aki egy ízben, amikor fegyver volt a kezében, a tulajdon családját rémítette halálra. Másikuk: [...] Rovott múltú: első ízben betöréses lopásért, másodízben szemérem elleni erőszakért ült börtönben”.

⁵¹ CSOMA, 2005. 65–66.

A rajtaütés során összesen hét főt tartóztattak le, Ritter Jánost, id. Czagán Józsefet, Nichmond Bélát, Nagy Ferencet, Flórián Istvánt és két meg nem nevezett fiatalkorút, továbbá nagy mennyiségű fegyvert és lőszert is lefoglaltak.⁵²

A kormányzat részéről elhangzott állítások miatt érdemes a felkelők és nemzetőrök társadalmi összetételét közelebbről is megnézni. A különböző felkelőcsoportok és a megtorlás során kivégzett 229 személy foglalkozását, hátterét vizsgáló munkák alapján nem igen lehet homogén csoportról beszélni. Bár nagyobb részük, budapesti felkelőcsoportokat és a már említett 229 főt tekintve, mintegy 70 százalékuk munkásszármazású volt, közöttük egyaránt voltak szak-, segéd- és betanított munkások. A többi fegyvert ragadónak legalább a fele pedig ipari tanuló vagy egyetemista, illetve főiskolás volt, de voltak közöttük értelmiségiek és más foglalkozást űzők is.⁵³ Ahogy a dunakesziek esetében is voltak fiatalkorúak a letartóztatottak között, a forradalom egészét tekintve is nagyarányú volt a fiatalok részvétele. A bevezetőben említett mintegy 2700 haláleset közül 2502 volt dokumentált, azaz bejelentett,⁵⁴ közülük 17,8 százaléknyi a tizenöt és tizenkilenc évesek korcsoportjából került ki, 4,2 százalékuk pedig tizenöt évnél is fiatalabb volt.⁵⁵ A forradalom harcaiban részt vevők kapcsán gyakran elhangzott a kormányzat részéről az a vád, miszerint sok volt a bűnöző soraikban. A harcot választók között valóban voltak jó néhányan, akik köztörvényes bűnökért voltak börtönben korábban, az eseményekben részt vettek azonban interjúkban, visszaemlékezésekben egyöntetűen úgy nyilatkoztak – azok is, akik korábban hasonló cselekedet miatt priusszal rendelkeztek –, hogy az 1956-os események idején mindenki igyekezett megakadályozni a lopásokat, és egyéb köztörvényes bűnöket.⁵⁶

Több cikk adott hírt arról, hogy fegyverrejtegetésen értek dunakeszi lakosokat. Egy terjedelmes beszámoló szerint az egyik ilyen eset szilveszter éjszakáján történt, amikor az újpesti karhatalmisták szálltak ki a községbe, ahol a fegyverbirtoklás előzetes gyanúja alapján több házban is házkutatást tartottak. A lírai, de egyben igen határozottan a kormányzati álláspontot képviselő szellemben íródott munkának a szerzője egyben narrátor is, aki a leírás szerint maga is részt vett megfigyelőként az éjszakai akcióban. A beszámoló alapján a fegyverbegyűjtés oka az volt, hogy

„békés parasztoknak, gyári munkásoknak csak fejszével kell lefeküdniük, mert nem tudják, hogy melyik éjszaka ugrasztják ki őket az ágyból fegyveres támadók”.⁵⁷

⁵² *Veszedelemes ellenforradalmár bűnöző banda került hurokra Dunakeszin.* In: *Népakarat*, I. (1956) 38. sz. 3. (1956. december 28.)

⁵³ KOZÁK, 1999. 274–275.

⁵⁴ KSH, 1957. V. 19.

⁵⁵ KSH, 1957. V. 15.

⁵⁶ KOZÁK, 1999. 258.

⁵⁷ *„Könnyű” éjszaka géppisztoly, kézigránát és 70.000 forintos gyógyszerzsákmánnyal. Éjszakai portyán az újpesti karhatalommal.* In: *Népakarat*, II. (1957) 1. sz. 7. (1957. január 3.)

Az írás alapján egy fiút tartóztattak le fegyverrejtegetés gyanújával, aki a kihallgatáskor eleinte tagadott, ám mind nála, mind másoknál találtak fegyvert, egy helyütt 70.000 forint értékű külföldi gyógyszert és 20.000 forint értékű rádiótechnikai műszert is felleltek. Az eredményes razzia után az éjszaka értékeléseként érzékletesebb ismét a szerző kissé modoros szavait idézni:

„Az autók Pest felé fordultak. Nem látszik fáradtság a kemény arcokon. Azt mondják: viszonylag könnyű éjszaka volt. Könnyű éjszaka? Nem! Olyan éjszaka, amely után kevesebb fegyver dördül el Dunakeszin”.⁵⁸

A fegyverrejtegetést olyannyira komolyan vette a kormányzat, hogy igen komoly büntetést szabtak ki érte. 1957 januárjában a dunakeszi illetőségű Péntek Ferenc postai alkalmazottat ítélték halálra, mert az 1956 novemberében szerzett két puskát és a hozzá tartozó 220 töltényt nem adta le az arra megszabott határidőig.⁵⁹ Péntek neve nem található meg a forradalom után kivégzettek névsorában, ezért valószínűleg a másodfokú eljárás során enyhébb büntetést kapott. Néhány héttel később pedig 15 éves börtönbüntetést róttak ki egy volt dunakeszi nemzetőrre, valamint egy polgárőrre, Pálinkás István fuvarozóra, akinél két géppisztolyt találtak.⁶⁰ Országosan nézve a fegyverrejtegetés nem tartozott ugyan a megtorláskor felhozott vádak között a leggyakoribbak közé, de így is tizenöt főt végeztek ki miatta, börtönbe pedig, a forradalmi tett miatt kirótt több mint 20.000 börtönbüntetés közül 14.378-at tekintve, 1966-an kerültek. A kivégzettek elleni vádak amúgy a következők voltak: fegyveres harc, november 11-e utáni ellenállás, közösség, szervezet irányítása, vezetése, a már említett fegyverrejtegetés, népítéletben való részvétel (ez a lincselést takarja, amely főként a fővárosi Köztársaság téren lévő pártház ostromakor elkövetett ávósok elleni lincseléseket jelenti), köztörvényes bűncselekmények elkövetése, adatszolgáltatás, egyéb. A teljesség kedvéért érdemes megnézni a börtönbüntetésre ítélték elleni vádakot is: államrend elleni szervezkedés, izgatás, itt is megjelenik, ahogy már említettem, a fegyverrejtegetés, tiltott határlépés, egyéb.⁶¹

A községi tanács 1956. november 25-ei ülésén készült jegyzőkönyv a község forradalom utáni működésének részleteibe enged betekintést. Annak érdekessége az, hogy a testület szellemisége még nem tért vissza az 1956. október 23-a előtti időkhöz, hanem egymás mellett létezett, sőt, együtt is működött a tanács végrehajtó bizottsága és a Forradalmi Bizottság. A

⁵⁸ „Könnyű” éjszaka géppisztoly, kézigránát és 70.000 forintos gyógyszerzsákmánnyal. Éjszakai portyán az újpesti karhatalommal. In: *Népakarat*, II. (1957) 1. sz. 7. (1957. január 3.)

⁵⁹ Két halálos ítélet fegyverrejtegetés miatt. In: *Népakarat*, II. (1957) 7. sz. 3. (1957. január 3.)

⁶⁰ Fegyverrejtegetőket ítélt el a statáriális bíróság. In: *Népakarat*, II. (1957) 26. sz. 8. (1957. február 1.)

⁶¹ SZAKOLCZAI, 2001. 92–93.

végrehajtó bizottság elnöke meglepő felütéssel kezdte, előadta ugyanis, hogy kétéves munkájukról szabadon, kötött szöveg nélkül számolhat be, és ezt az „október 23-i hősök harcolták ki”. Majd ugyanabban a hangnemben is folytatódott az elnök mondandója. A beszámoló alapján a termelőszövetkezetek ügye volt az elmúlt években az egyik alapvető kérdés, amelynek kapcsán kijelentette: a vb.

„tapasztalta és tudatában volt annak, hogy a Termelőszövetkezeteket a községben az erőszakpolitika alapján hozták létre”.

És bár azokat a felsőbb utasítás miatt elfogadták, a munkájukon meglátszott, hogy a tagok nem szívesen vettek részt munkájukban, továbbá sok panasz érkezett a tagosítás miatt is. A téjesztagok és az egyéni gazdák között húzódoó ellentéteket meg is próbálták rendezni, de ahhoz nem kaptak kellő segítséget. Ezek után szó esett a túlzott bürokratizmusról, általánosságban a szociális és kulturális kérdésekről is. Majd elhangzott a termelőszövetkezeti mozgalom kapcsán az is, hogy a vb. továbbra is a nagyüzemi gazdálkodás mellett áll, de az csakis az önkéntesség elve alapján történhet. A feloszlott Előre Tsz feloszlatási határozatával egyetértett, és a két már korábban is nem az alapszabály alapján működő tszcs. földjeiből is kiviheti a földjét, aki akarja. A hozzászólásokban a vb. számára fontos lakossági támogatást, a földrendezés mielőbbi végrehajtását, a termények mielőbbi piacra vitelét és a hősi halottak családjainak támogatását hangsúlyozták. Továbbá az egyik hozzászóló is megjegyezte, hogy

„a sok igazságtalanság következtében érlelődött meg október 23-a és ezt a fiatalság puszta kézzel vívta ki és erre büszkék vagyunk”.

A tanácsi határozat a felvetett kérdéseket foglalta össze. Mint feljebb már elhangzott, a községben még ekkor is működött a Forradalmi Bizottság, amely a vb.-vel közösen tett javaslatot arra, hogy hívják vissza azokat a vb. tagokat, akik nem élvezik a lakossági támogatását.⁶²

Ezt követően a községi tanács jó ideig nem működött, csak a következő év tavaszán látott újra, immár a régi szellemiségben munkához. Az 1957. májusi ülésén is szó esett természetesen az októberi–novemberi eseményekről. A napirend megtárgyalásának elején, amikor a legutóbbi, még 1956 őszén megtartott ülés óta eltelt időszak történéseiről esett szó, a végrehajtó bizottság elnöke „marxista-leninista” értelmezése szerint ellenforradalomról beszélt, amelyet alátámaszt az is, hogy a tanácsok és a végrehajtó bizottságok nem végezheték munkájukat, megdőntötték a nép hatalmát, züllesztették a pártot, zászlókat égettek, a tőkések gyáraikat, bankjaikat, földjeiket akarták visszaszerezni, a kormány jobbra tolódott stb. Az elnök

⁶² MNL PML XXIII. 734. a. Dunakeszi Községi Tanács iratai. Jegyzőkönyv. Készült Dunakeszi község Tanácsának 1956. évi november hó 25-én megtartott üléséről. 4. d. Idézetek: 1., 3.

megemlíttette, hogy Dunakeszin sem működhetett a tanács és a vb., illetve ellehetetlenítették a párt működését,

„megfenyegették a funkcionáriusokat, sőt listát készítettek a kommunisták és haladó-szellemű pártonkívüliekről”.

A régi rendszer restaurálásának szándékát bizonyítja az elnök szerint az is, hogy a Forradalmi Bizottság ülésének megnyitójára a régi főjegyzőt kérték fel. Az elnök

„Emlékeztette a tanácstagokat, hogy a nagy magyarkodás mellett ledöntötték a Szovjet hősi emlékművet [...] Elmondta, hogy a község »biztonságáért« kik voltak a felelősök s nem csoda hogy egyesek házát kővel megdobálták”.

A beszámoló elhangzása után kisebb vita alakult ki a részleteket illetően, a reakciók egyike szerint, miután állítása szerint a tanácstag több emberrel is beszélt erről, és

„valamennyinek az a véleménye, hogy a magyar nép egyetlen tagjának sem volt haszna az októberi eseményekből”.

Válaszában az elnök hangsúlyozta, hogy a

„Szovjetunióinak és a népi demokráciának nem származott erkölcsi kára az októberi ellenforradalmi eseményekből, hanem inkább megmutatkozott a munkásszolidaritás szép példája”.

Szóba került az is, hogy az egyik tanácstagra az összeférhetetlenség gyanúja vetül, az illető ugyanis tagja volt a Forradalmi Bizottságnak, az ügyet az összeférhetetlenségi bizottság fogja tárgyalni. Az ezek után elfogadott tanácsi határozat (1/1957. Tsz tanácshatározat) azt is tartalmazta, hogy a múlt év november 30-án, „az ú. n. forradalmi bizottság” által tartott ülés összes határozatát és intézkedését törvénytelennek nyilvánítja.⁶³

Verbai Árpádnak, az említett tanácstagnak az összeférhetlenségi ügyét a következő ülésen tárgyalták meg. A felszólalások szerint, a sort az összeférhetlenségi bizottság elnöke nyitotta, értékelése szerint az érintett tanácstag ugyan hibát követett el, amikor be akart kerülni a Forradalmi Bizottságba, de ott vétséget nem követett el, tevékenysége a közellátás zavartalanságát biztosította. Ennél fogva, az egyöntetű véleményeknek köszönhetően, a tanácsi határozatban nem mondták ki Verbai összeférhetlenségét.⁶⁴

⁶³ MNL PML XXIII. 734. a. Jegyzőkönyv. Készült Dunakeszi község Tanácsának 1957. évi május hó 23 napján este 8 órakor megtartott üléséről. 4. kötet 1–4. Idézetek: 2., 3.

⁶⁴ MNL PML XXIII. 734. a. Készült Dunakeszi község Tanácsának 1957. évi június hó 20 napján este 8 órakor megtartott üléséről. 4. kötet 12–13.

A megtorlás

Már közvetlenül a forradalom leverését követő napokban megjelentek a községben a szovjet hadsereg képviselői, hogy kivizsgálják a történeteket és megkeressék a felelősöket. Mivel a nemzetőrök vezetői ekkor már kivétel nélkül emigráltak, a Forradalmi Bizottság vezetőit faggatták ki, akik annyit tudtak mondani – ami egyébként igaz is volt –, hogy ők csak a rend fenntartása és a közellátás folyamatossága felett órködtek, fegyver nem volt a kezükben. A szovjetek elfogadták a választ, mivel nemcsak az érintettek, hanem az egész község egyöntetűen is ezt állította. A nyomozás ekkor egy időre alábbhagyott, majd 1957-ben újra vizsgálni kezdték az ügyet, februárban katonai orvosok jártak a dunakeszi temetőben és exhumálták a holttesteket. Ekkor már gyanítható volt, hogy bizonyítékot keresnek egy majdani bírósági eljáráshoz. Több szemtanút is kihallgattak, közöttük özv. Bellók Mihályné sírásót is.⁶⁵

Az ügy miatt az első eljárást az OLP ügyészsége folytatta le, amelynek keretében 1957. február közepén előzetes letartóztatás alá helyezték Herceg Józsefet, majd egy jó hónappal később a pékség előtt állt löveg kettős számú kezelőjét, Korsós Józsefet is. Az 1957. május 10-ei ítéletben a Budapesti Katonai Bíróság Herceg Józsefet 6 hónapi felfüggesztett, Korsós Józsefet pedig két év börtönbüntetésre, valamint lefokozásra ítélte, amely a megtorlás gyakorlatához viszonyítottan nem számított súlyosnak.⁶⁶ Az ütegparancsnokot, Kampf Istvánt sem marasztalták el első körben súlyosan. A Tiszti Felülvizsgáló Bizottság 1957. januári javaslatára leszerelték, majd tartalékállományba helyezték, később pedig nem tényleges állományba került. A következő évben foganatosított eljárás sem tekinthető súlyosnak, ekkor ugyanis a Budapesti Katonai Bíróság a B. I. 315/1958. sz. ítélete nyomán ellenforradalmi cselekményekben való részvétel miatt rendfokozatától megfosztotta, fellebbezése után pedig fenntartották az ítéletet, valamint súlyosbították azt egyes jogoktól való megfosztással, de börtönbüntetést ekkor sem szabtak ki rá.⁶⁷

A Hercegre és Korsósra első fokon kiszabott büntetést a katonai ügyész fellebbezése miatt a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte és a bíróságot új eljárás lefolytatására, valamint érdemi határozathozatalra utasította. Az utasítás háttérében a megtorlás mind jobban kiteljesedő belügyi gépezete állt, amely nem hagyta, hogy a több szovjet áldozattal is járó eset ilyen enyhe büntetést vonjon csak maga után. Ezt követően már jóval több, tizenegy embert – katonákat és nemzetőröket egyaránt – fogtak perbe. Őket az államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétellel, gyilkosságban és annak kísérletében való részvétellel, illetve azokra való felbujtással vádolták meg. A fő vádlott ekkor Kampf István volt. (A per gyanúsítottja lett a katonák közül: Kampf István,

⁶⁵ CSOMA, 2006. 38.

⁶⁶ VERES, 2006. 97.

⁶⁷ ÁBTL A-2126/52. Kampf István hadnagy ügye.

Korsós József, Herceg József, Novotni Farkas Ferenc, Baki László, Czédli István és Trepcsik József, a fegyvert ragadó civilek közül: ifj. Hubina Mihály, Nerada László, Cserepkai József, illetve Kajtor József.)⁶⁸ A perben az elsőfokú ítéletet 1958. június 13-án hozta meg a bíróság, amelyben Herceg Józsefet, Korsós Józsefet és Czédli Istvánt halálbüntetésre, az elsőrendű vádlottat, Kampf Istvánt életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, a többi hét vádlottra pedig összesen 76 évi börtönbüntetést róttak ki.⁶⁹ Az eljárás során a perbe fogott dunakeszi nemzetőrök folyamatosan Cserepkai Lászlót mentették, akinek hozzátartozója, Cserepkai István meghalt az összecsapásban, ennek köszönhetően őt „csak” 5 éves börtönbüntetéssel sújtották.⁷⁰ A másodfokú eljárás ítélethozatalára 1958. augusztus 5-én került sor. Abban Herceg József büntetését életfogytiglanra, Kampf Istvánét pedig 10 évre mérsékeltek, két személynél súlyosbították, a többinél pedig helybenhagyták az ítéletet a másodfokú eljárás során.⁷¹ Azaz ifj. Hubina Mihályt 12, Nerada Lászlót 12, Cserepkai Józsefet 5, Kajtor Józsefet 10, Novotni Farkas Ferencet 15, Baki Lászlót 15, Trepcsik Józsefet pedig 15 éves börtönbüntetéssel sújtották.⁷² Korsós József és Czédli István halálbüntetését 1958. augusztus 9-én hajtottak végre. A börtönbüntetésre ítélték közülük először az 1963-as amnesztia idején szabadultak ki néhányan, majd őket követték a többiek. Legkésőbb Herceg József hagyhatta el a börtönt, őt csak 1970-ben engedték szabadon.⁷³ A belügy által készített megyei összesítő munka másik kilenc személyt is említ név szerint, akik „ellenforradalmi tevékenységet fejtettek ki” Dunakeszin. Farkas Istvánt, aki fegyveres nemzetőr volt, 1957-ben közbiztonsági őrizetbe helyezték; Zombai Bélát, aki a Forradalmi Bizottságnak volt tagja, ellene nem indítottak eljárást; Bán Józsefet, aki részt vett a fővárosi harcokban, amiért „gyilkosság gyanúja alapján lett őrizetbe véve”, ügyét a katonai ügyészségnek adták át; Fábián Józsefet, aki a „népi demokratikus államrend ellen izgatott” és sztrájkot szervezett, őt közbiztonsági őrizetbe helyezték; Sipos Károlyt, aki a „Nyilas Pártot akarta újból létrehozni”, ezért kisajátította az Magyar Dolgozók Pártjának irodáját, ellene nem indult eljárás; Érsek Ferencet, aki szintúgy a „népi demokratikus államrend ellen izgatott”, őt hathónapos börtönbüntetéssel sújtották. Kiss József ellen, aki fegyveres nemzetőr volt, és ebbéli minőségében részt vett a községi rendőrség elleni fellépésben, nem indult eljárás, mivel nyugatra szökött. Janovics Mihállyal szemben, aki szintén nemzetőr volt, és a vád szerint részese volt a szovjetek elleni fegyveres támadás megszervezésében, mivel ő is nyugatra disszidált, nem folyt eljárás. Pető József, a Lósport Vállalat munkástanácsának volt vezetőségi tagja ellen sem folytattak eljárást.⁷⁴ A fentebb szóba került operatív anyagok összegyűjtését a belügy megfigyelés, tanúkihallgatás, nyomozati

⁶⁸ ÁBTL V-150395. 189.

⁶⁹ VERES, 2006. 97–99.

⁷⁰ CSOMA, 2006. 39.

⁷¹ VERES, 2006. 99.

⁷² ÁBTL V-150395. 189.

⁷³ VERES, 2006. 99.

⁷⁴ ÁBTL V-150395. 190–191.

tevékenység révén valósította meg, és ezért – mivel a belügy állította össze – nem tekinthető minden részletük megbízhatónak. Egyrészt a vádlottat vagy megfigyelt személyt, illetve az egy ügy során meghallgatott tanúkat bántalmazhatták, megfélemlíthették, zsarolhatták vagy egyéb módon befolyásolhatták, amelyek miatt a vallomások, kihallgatások, beszámolók nem csak torzíthatnak, hanem akár valótlan tartalmat is hordozhatnak. Másrészt pedig a diktatúrát kiszolgáló, annak hatalmát erősítő belügy sajátos szempontok szerint ítélte fontosnak egyes eseményeket, jelenségeket, másokat pedig teljességgel ignorálhatott, így összességében egyoldalú, tulajdonképpen torz kép rajzolódhat ki a történeésekről. A Kampf-per során elítélt tizenegy vádlottat a rendszerváltás után rehabilitálták. Emlékük megőrzése végett Czédli Istvánról és Korsós Józsefről Dunakeszi Város Önkormányzatának Képviselő-testülete utcát nevezett el.

4. kép: Dunakeszi 1956-os emlékműve, a Gólya